

Building resilient indigenous peoples' health and food systems through agro-ecological principles and practices

Mga katutubong kaalaman tungo sa pagbuo ng

ISIDRO C SIA

University of the Philippines Manila

2016 PCHRD week

Puerto Princesa, 10-11 August 2016

Balangkas ng panayam

- **Panimula**

- Yaman ng ating kalikasan
- Yaman ng ating kultura

- **Yaman ng katutubong kaalaman**

- Mga katutubong kaalaman at kaugalian sa pangangalaga ng kalikasan at kalusugan

- **Mga pagkilos**

- Nasyonal
- Lokal

Yaman ng ating kalikasan

- LUPA
- TUBIG
- HAYOP
- HALAMAN

Mayamang biodibersidad

Mittermeier R. Megadiversity: earth's biologically wealthiest nations. 2005

- **Total plant diversity:** 8,000 to 12,000
- **EndemicS:** 3,800 to 6,000
- **% of world endemics:** 1.5 to 2.4 %
- **Area of country:** 300,780 sq km

Mayamang biodibersidad

Mittermeier R. Megadiversity: earth's biologically wealthiest nations. 2005

	Philippines	Malaysia	Indonesia
<i>Total plant diversity</i>	8,000 to 12,000	15,000	37,000
<i>Endemic</i>	3,800 to 6,000	6,500 to 8,000	14,800 to 18,500
<i>% of world endemics</i>	1.5 to 2.4 %		
<i>Area of country</i>	300,780 sq km		

Mayamang biodibersidad: 12 centers of plant diversity

Mittermeier 2005

- *Mt Pulag
- *Palanan wilderness
- *Mt Makiling and Mt Banahaw
- *Mt Isarog
- *Palawan
- *Romblon
- *Sibuyan

- *Mt Baloy
- *Mt Talinis and Lake Balinsasayao
- *South Samar

- *Mt Kitanglad
- *Mt Apo

Mayamang biodibersidad: Bukal ng panghihilom (sacred places for healing)

*Mt Pulag

*Sierra Madre

*Mt Palali

*Mt Arayat

*Mt Banahaw

*Mt Bulusan

*Mindoro

*Palawan

*Mt Bandilaan, Siquijor

*Sibuyan

*Mt Baloy

*Mt Talinis

*Samar

*Mt Kitanglad

*Mt Apo

Yaman ng ating kultura

Yaman sa ating pagkakaiba-iba

- **110 katutubong grupo** NATIONAL COMMISSION ON INDIGENOUS PEOPLES
- **185 grupong ethnolinguistika** SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS
- **123 salita** KOMISYON NG WIKANG FILIPINO

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino

Mga mas malaking grupo

- Ilocano
- Pangasinan
- Kapampangan
- Tagalog
- Bicolano
- Hiligaynon/ Ilonggo
- Cebuano/ Binisaya
- Waray
- Chabacano
- Meranao
- Maguindanao
- Tausog

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

Ayta/Agta SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

CORDILLERA

Atta Pudtol

Agta Villa Viciosa + [extinct]

WEST LUZON

Ayta Abenlen

Ayta Ambala

Ayta Bataan / Magbikin

Ayta Mag-antsi

Ayta Mag-indi

Sambal Botolan

(Sambal Tina)

MINDORO

Iraya

PALAWAN

Batak

SIERRA MADRE

Agta Central Cagayan

Agta Dupaninan

Arta *15 [speakers left]

Atta Faire

Atta Pamplona

Agta Dicomay +

Paranan

Agta Casiguran Dumagat

Alta Northern

Alta Southern

Kasiguranin

Agta Alabat Island *30

Agta Remontado

Agta Umiray Dumagat

Ayta Tayabas +

Katabaga +

BICOL

Agta Camarines Norte

Agta Isarog *5

Agta Mt. Iraya

Agta Mt. Iriga

Agta Sorsogon *20

PANAY

Ati

NEGROS

Ata

WEST MINDANAO

Ata Manobo

(Mamanwa)

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

Cordillera SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

APAYAO

Isnag

KALINGA

Kalinga Butbut

Kalinga Limos

Kalinga Lower Tanudan

Kalinga Lubuagan

Kalinga Mabaka Valley

Kalinga Madukayang

Kalinga Southern

Kalinga Upper Tanudan

MOUNTAIN PROVINCE

Balangao

Bontoc Central

Finallig

Kankanay Northern

ABRA

Itneg Adasen

Itneg Moyadan

Itneg Banao

Itneg Binongan

Itneg Inlaod

Itneg Maeng

Itneg Masadiit

BENGUET

Kankanaey

Ibaloi

IFUGAO

Ifugao Amganad

Ifugao Batad

Ifugao Mayoyao

Ifugao Tuwali

Kallahan Tinoc

Kallahan Kayapa

Kallahan Keley-i

Karao

I-wak

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

Cagayan Valley SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

BATANES

Ivatan
Ibatan

CAGAYAN-ISABELA

Ga'dang
Gaddang
Ibanag
Itawit/ Itawes
Yogad

NUEVA VIZCAYA-QUIRINO

Ilongot/ Bugkalot
Isinai

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

South Luzon SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

MINDORO

Iraya
Alangan
Tadyawan
Buhid
Tawbuid Eastern
Tawbuid Western
Hanunuo
Ratagnon

ROMBLON

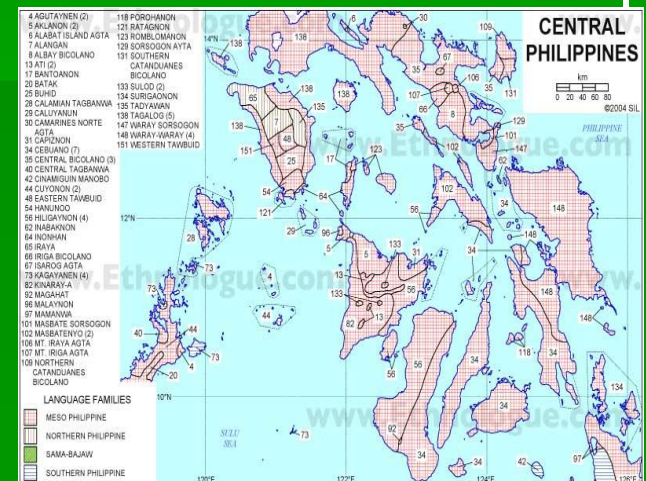
Bantoanon
Inonhan
Romblomanon

PALAWAN

Agutaynen
Batak
Cuyonon
Kagayanen
Mapun
Molbog
Palawano Brooke's Point
Palawano Central
Palawano Southwest
Tagbanwa
Tagbanwa Calamian
Tagbanwa Central

BICOL

Bicolano Albay
Bicolano Central
Bicolano Iriga
Bicolano North Catanduanes
Bicolano South Catanduanes

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

Visayas SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

PANAY-NEGROS

Hiligaynon

Aklanon

Caluyanon

Capiznon

Karolanos

Kinaray-a

Magahat

Malaynon

Sulod

BISAYAN AND BISAYAN-RELATED

Cebuano

Waray

Sorsogon Masbate

Sorsogon Waray

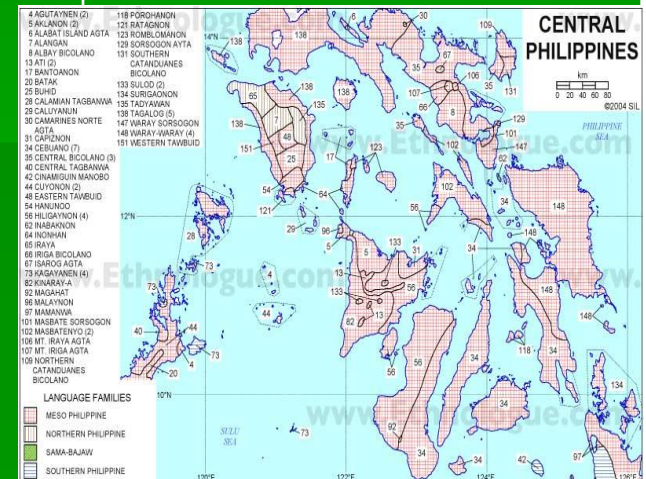
Masbateno

Porohanon

Surigaonon

Butuanon

MISC BISAYAN Inakbanon

Mayamang kultura ng sambayanang Pilipino:

North and east Mindanao SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS

MANOBO-BAGOBO

Binukid

Higaonon

Manobo Agusan

Manobo Ata

Manobo Cinamiguin

Manobo Cotabato

Manobo Dibabawon

Manobo Ilianen

Manobo Matigsalug

Manono Obo

Manobo Rajah Kabunsuan

Manobo Sarangani

Manobo Western Bukidnon

Bagobo Tagabawa

Tagakaulu

O:

MANSACA-MANDAYA

Davawenyo

Kalagan

Kalagan Kagan

Kalagan Tagakaulu

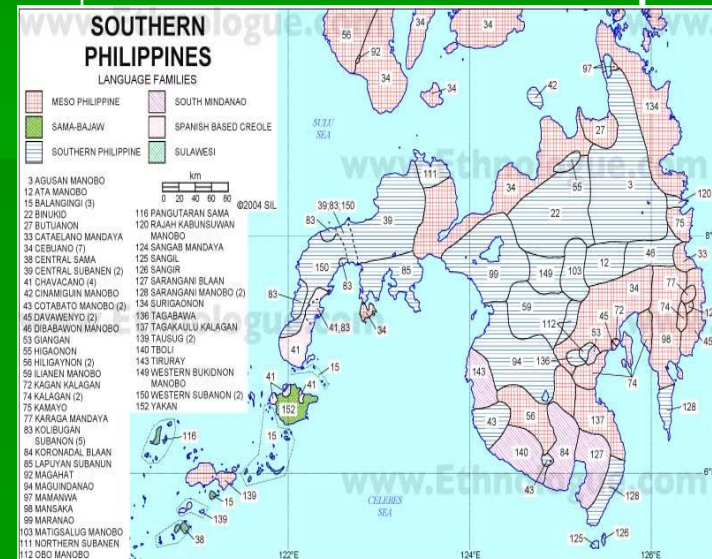
Kamayo

Mandaya Cataelano

Mandaya Karaga

Mandaya Sangab

Mansaka

Mayamang kultura ng sambayananang Pilipino:

West and central Mindanao **SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS**

SUBANUN

Subanen Central
 Subanen Northern
 Subanon Kolibugan
 Subanon Western
 Subanun Lapuyan

B'LAAN-TBOLI

B'laan Koronadal
 B'laan Sarangani
 T'boli

MARANAO-MAGUINDANAO

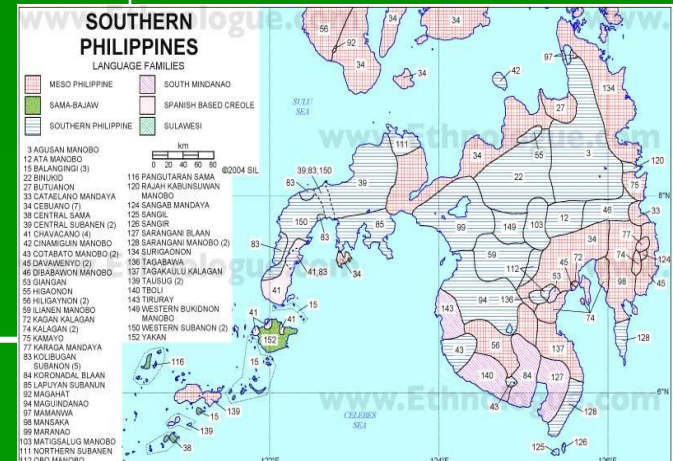
Maguindanao
 Maranao
 Iranun

SAMA

Sama Central
 Sama Pangutaran
 Sama Southern
 Balangingi

MISC MINDANAO

Sangil
 Sangir
 Tausug
 Teduray / Tiruray
 Yakan
 Chavacano

Yaman ng ating katutubong kaalaman sa kalikasan at kalusugan

- .

Wika bilang salamin ng yaman ng ating kalikasan

TERMINO NG TUBIG NG SAMBAL AYTA Maliksi J 1981

- **HINGGIL SA SPRING:** tiyim (water trickles out), hubul (gentle outflow), timgan (gushing)
- **HINGGIL SA STREAM:** hapag, hatag, kitikit
- **HINGGIL SA RIVER:** bala, balah, mamala, tayatay (slow), halughug (swift), lugung, ambay, lakatan, bihay, ampagtabuy ya lanim (waterfalls), ayhul, aliputik
- **IBA PA:** libtung (puddle), linaw, nakulug, lanab, linak, dagat, tagaw (midsea)

Wika bilang salamin ng yaman ng ating kalikasan

TERMINO SA PANGANGASO AT PANGINGISDA Maliksi J 1981

- **HINGGIL SA PANGANGASO:** baig, dii, yang, panag, balabag, dubanan, binulungbung, pihig, talumang, hibat, hallung (trap for chicken), hiklut (trap for large animals), paruklu, bagi, bangkulung
- **HINGGIL SA PANGINGISDA:** umang, halapang, hibat, talumang, abing, bubu (trap for small fish), halakib, tagin (bamboo fish trap) ikit, lala (fish net), palambat, pabatig, baniwit (fishing rod with line and hook), paturan (bamboo fishing rod)

Wika bilang salamin ng yaman ng ating kalikasan

TERMINO SA PAGSASAKA AT HALAMAN Maliksi J 1981

- **MGA PALAY:** amerika, bibkil, binunduk, kabalan, kalibu, kinabibi, kinanduking, kinumpanya, halumanig, inabakag, minduru
- **MGA LAMANG UGAT:** kamuti, kamuging, karibi, lagumay, naguyangguyang, tagal, kalut, bangan, taig, allalatum, duriyan, liwit, sagu, yurug
- **MGA BUNGANG KAHOY:** alupay (lychee), maluku, higara, kabuyaw, paug (wild mango), atbp

Wika bilang salamin ng yaman ng ating kalikasan

MGA TERMINO PA www.tkdiph.com 2016

- **MGA PANGALAN NG LUGAR:** Camiling, Dau, Betis, Masantol, Apalit, Calumpit, Meycauayan, Marilao, Maruhat, Maypajo, Malabon, Navotas, Caloocan, Kamuning, Kamias, Sampaloc, Quiapo, Maynila

Wika bilang salamin ng yaman ng ating kultura sa paghihilom/ kalusugan

TERMINO SA MANGGAGAMOT/ MANGHIHILOM

- **TUNOG 'KATUTUBO'**: babaylan, mumbaki, hilot, parahilot, mambubunong, magbubulong, magtatawas, manug-luy-a, mantatawak, magtatandok, mambabarang, maghihilo
- **TUNOG KASTILA**: albularyo, mediko, siruhano
- **TUNOG INGLES**: faith healer, psychic surgeon, massage therapist

Ilang katutubong kaalaman at kaugalian tungo sa pangangalaga ng kalikasan at kalusugan

KALIKASAN

- AYTA MAG-INDI: Tongko
- IFUGAO: Muyong-payew
- ITNEG
- AYTA TAYABAS: Pangangapilo sa panahon ng santol

Ilang katutubong kaalaman at kaugalian tungo sa pangangalaga ng kalikasan at kalusugan

PAGSASAKA

- AYTA TAYABAS: pampataba ng lupa (ayumit)
- AYTA SUBIC: pampalasa ng pagkain (bankok, lay-on)
- WARAY: pampalakas ng resistensiya (yantok)

Ilang katutubong kaalaman at kaugalian tungo sa pangangalaga ng kalikasan at kalusugan

PAGKAIN AT KALUSUGAN

- MARAMING KULTURA: gulay at prutas (pako, rattan, labong, lipote, bignay)
- AYTA SUBIC: pampalasa ng pagkain (bankok, lay-on)
- WARAY: pampalakas ng resistensiya (rattan)
- CORDILLERA: canao at pinikpikan

Mga pagkilos

SA NASYONAL NA LEBEL

- DENR: sistema ng protected areas
- NCIP
- DOH-PITAHC
- DOST-PCHRD

Mga pagkilos

SA LEBEL NG KOMUNIDAD

Mga pagkilos

SA LEBEL NG KOMUNIDAD

Sa Porac, Pampanga

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Ninanais ng mga Ayta Mag-indi sa mga sitio Liplip, Kuyukut at Patal sa barangay Camias, Porac, Pampanga na pasiglahin ang pagtatanim ng mga katutubong binhi ng palay.

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Ang mga katutubong palay ay maraming kapakinabangan na hindi makikita sa mga makabagong binhi. Ang mga katutubong palay ay maitatanim maging sa sa mga bundok at hindi kailangan ng irigasyon, pataba at pestisidyo. Makatutulong ang pagtatanim ng mga katutubong binhi sa seguridad ng pagkain katulad nang napatunayan ng mga ninuno noon. Hindi sila halos bumaba sa kapatagan para bumili ng pagkain.

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Napili namin na magsimula sa anim na klase ng binhi: bebkel, kalibo, asusena, binundok, kinakaw, at kinampanya. Maputi ang mga ito; at mabango rin maliban sa binundok.
- Ang bebkel ay may malaking butil na pabilog. Ang kalibo ay higit na mabango kaysa iba. Ang asusena ay may palapad na bigas. Ang binundok ay madaling itanim at alagaan. Maaring itanim sa mataas na lugar at kunting ulan lang ang kailangan, subalit mahina sa hangin. Ang kinakaw naman ay matibay sa hangin.

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Akala ng mga Ayta Mag-indi na nawala na ang mga katutubong palay. Mabuti na lang at may mga kasamang Ayta sa sitio Liplip na nagtago ng binhi ng bebkkel sa kuweba bago pumutok ang Pinatubo. Gayundin may mga Ayta mula Villa Maria na nakapagdala ng palay ng binundok sa pagbakwet nila sa Magalang. Hindi nila binayo at kinain ang palay, bagkus itinago bilang magagamang binhi.

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Ang mga Ayta sa 3 sitiong nabanggit ay nabuklod sa isang samahan upang mas mapasinop ang pagpapasigla ng muling pagtatanim ng mga katutubong palay. Nagbuklod sa isang samahan - PAPKED (Pamiudong Aytang Pali, Kultura buy Edukasyon), layon ng mga Ayta Mag-indi na maibalik at mapaunlad ang pagtatanim ng mga katutubong palay, mapagyaman ang kulturang Ayta, at maisalin sa mga susunod na henerasyon ang kaalaman sa mga katutubong pananim sa kultura.

Mga katutubong palay ng mga Ayta Mag-indi sa Camias, Porac, Pampanga. (Capuno B. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014May15, accessed 2016Aug08)

- Ang samahan ay nagbabalak din na maprotektahan ang pakinabang ng mga Ayta mula sa mga katutubong binhi ng palay. Maipagbibili ang bigas sa mga tagapatag subalit hindi muna ang mga binhi.
- Hinahanap ng mga Mag-indi Ayta ang mga iba pang katutubong binhi ng palay kagaya ng binakayaw at pinili.

Mga pagkilos

SA LEBEL NG KOMUNIDAD

Sa Gabaldon, Nueva Ecija

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

- **Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug?**
- **Hindi mawawala ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug dahil sa tradisyon** naming magtanim ng ganitong mga binhi taon-taon: Mayo o Hunyo, kung kailan dumating ang ulan. **Hindi ginagamitan ng pataba at pestisidyo**, ang isang salop na binhi ay umaani ng 5 sako ng palay. Ang mga may mas malawak na lupa sa bundok ay nagtatanim ng 1 balde hanggang 1 sako ng binhi.

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

- Paa ang aming ginagamit sa paggigiik ng palay-bundok (samantalang paghahampas o tresher ang gamit sa mga palay sa patag). Lusong ang gamit namin sa pagbayo ng palay-bundok (samantalang kono o kiskis naman sa palay sa patag). Ang makukuhang bigas ay kadalasang nagsasapat sa **kunsumo** ng aming pamilya hanggang susunod na pag-aani.

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

- Pawang mabango ang kanin galing sa mga ganitong binhi. Ginagamit din namin ang bigas sa paggawa ng mga kakanin katulad ng puto, bilobilo, at paradosdos.
- Ang sampung uri ng palay-bundok dito sa Bantug na nakagisnan namin noong kami ay bata pa ay **sampu pa rin hanggang sa ngayon**. Pinakamabango ang galo at inigorot, mabango rin ang palawan at minantika. Pinakamaganda ang ani ng ginanda, palawan, at inigorot. Pinakamatagal namang anihin ang galo, inogorot, minantika, at inimburnal. Bawat pamilya ay may kaniya-kaniyang 2 o 3 paboritong binhi ng palay-bundok na itinanim taon-taon.

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

<i>Uri ng palay</i>	<i>Katangian</i>	<i>Tagal bago anihin</i>
Galo	Brown-violet ang ipa; violet ang bigas; napakabango; pinakamahal kung ititinda	4-5 buwan
Ginanda	Maitim ang dulo ng ipa; maputi at bilog-haba ang bigas; napakaganda ng ani	4 buwan
Inigorot	May guhit-guhit na itim ang ipa; maliit, bilog at maputi ang bigas; napakabango; maganda ang ani	5 buwan
Inimburnal	Maputi at bilog ang bigas; mabango	4-5 buwan
Inuway	Maputi at pahaba ang bigas; hindi gaanong mabango	4 buwan
Minantika	Maliit at pahaba ang bigas; mabango; makintab ang sinaing na kanin	4-5 buwan
Palawan	Medyo maitim ang dulo ng ipa; maputi at bilog ang bigas; mabango; maganda ang ani	4 buwan
Binayabas	Malagkit; mamula-mula ang ipa; maputi ang bigas; ginagawa ring pinipig at puto bumbong	4 buwan
Kumpol	Malagkit; tatluhan, na parang tongko, ang butil sa bawat labas ng uhay (ang ibang palay ay dalawahan lang); violet ang dulo ng ipa; bilog ang bigas; ginagawa ring pinipig at puto bumbong	4 buwan
Pirurutong	Malagkit; violet ang ipa; violet ang bigas; ginagawa ring pinipig at puto	4 buwan

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

- Ang mga palay-bundok ay itinanim namin sa mga bundok ng Bugnan: sa Sook, Bungahan, Lundo, Cabuyao, at Laton. Nakita namin na itinanim ito ng aming mga lolo at tatay, at ngayon ay ng aming mga asawa.
- Sa pag-aani, una naming pinipili ang mga bibinhiin sa susunod na pagtanim: iyong pinakamaganda ang mga uhay at pinakamalintog ang mga butil. Iyong mga pinakakawangis ng dating itinanim na binhi, iyong mga mas puro. Sa gayon, **napapanatili ang lahi ng mga binhi.**

Bakit hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bantug? (Solita M, Benin J. Available from: www.katutubolokal.com. Updated 2014Oct27, accessed 2016Aug08)

- May kaugalian din kami na kung liliban ng pagtatanim ang isang pamilya, ang binhi ay **pinapahiram sa ibang pamilya** na magtatanim. *Pabulod* ang taguri namin sa kaugaliang ito, sa aming wikang Ilokano.
- Tunay na hindi maglalaho ang nakagisnan naming mga palay-bundok sa Bugnan.

Mga baseng pagpapahalaga ng katutubong kaalaman at kaugalian

- Pangangalaga sa kalikasan ay pangangalaga rin sa tao: sa buhay at sa kalusugan
- Ang biyaya ng lupa ay para sa lahat: mga kuwento hinggil sa bayabas, sardinas, at talong

■ MARAMING SALAMAT PO

Mga pananaliksik sa ethnopharmakolohiya

Grupo	Nagsagawa
Pambansa	Quintana EG, Saraos E
Ati	Madulid D
'Dumagat'	UPM-DOH
Isnag	UPM-DOH
Kankana-ey	UPM-DOH
Ifugao	UPM-DOH
Kalinga Sumadel	UPM-DOH

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Batak	UPM-DOH
Tagbanua	UPM-DOH
Palawan	UPM-DOH
Tadyawan	Rubite R
Alangan	Lacdan N
Ata-Manobo	UPM-UPMin-DOH
Bagobo	UPM-UPMin-DOH

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Dibabaon	UPM-UPMin-DOH
Mandaya	UPM-UPMin-DOH
Mansaka	UPM-UPMin-DOH
Ayta Tayabas	UPM-PCHRD
Agta Casiguran	UPM-ASCOT-PITAHC
Dumagat Diteki	UPM-ASCOT-PITAHC
Waray	UPM-PITAHC-DENR

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Itneg	UPM-UPB-PCHR
Kalinga Lubuagan	UPM-UPB-PCHR
Isneg	UPM-UPB-PCHR
Taubuid	UPM-PCHR
Hanunuo	UPM-PCHR
Subanon Sibuco	UPM-WMSU-PCHR
Subanon Sindangan	UPM-WMSU-PCHR

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Subanen	UPM-WMSU-PCHRD
Tagakaulo	UPM-UPMin-PCHRD
Bagobo-Tagabawa	UPM-UPMin-PCHRD
Ata-Manobo <small>Nalubas</small>	UPM-UPMin-PCHRD
Mandaya Mati	UPM-UPMin-PCHRD
Sambal Tina	UPM-PITAHC
Sambal Botolan	UPM-PITAHC

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Ayta Ambala	UPM-PITAHC
Ayta Magbukun	UPM-PITAHC
Ayta Mag-indi	UPM-PITAHC
Ayta Mag-antsi	UPM-PITAHC
Ayta Abellen	UPM-PITAHC
Maguindanao	UPM-PITAHC
Maranao	UPM-PITAHC

Mga pananaliksik

Grupo	Nagsagawa
Iranun	UPM-UPMin-PITAHC
T'boli	UPM-UPMin-PITAHC
Teduray	UPM-UPMin-PITAHC
B'laan	UPM-UPMin-PITAHC

Bilang ng mga halamang nadokumentado

Ifugao 112	Samar 273	Talaingod 84
Isnag 138	Malayal 114	Bagobo 118
Buguias 34	Sindangan 83	Dibabaon 58
Besao 17	Lapuyan 132	Mandaya 133
Bugkalot 55	Palawan 78	Manobo 107
Tayabas 67	Hanunuo 143	Tagakaolo 144
Abellen 75		
Tina 48		Quintana 12,000

Bumisita

- www.tkdiph.com
- www.herbs.ph
- www.katutubolokal.com

Bumisita

- www.pitahc.gov.ph
- www.pitahc.piaem.org
- 0917-316-8908
- isidrosia2000@yahoo.com